

Anna Hostomská – Příběhy, pověsti a pohádky paní Hudby

Bedřich Smetana, Karel Sabina – Prodaná nevěsta

Znáte, děti, venkovské posvícení? Vy z vesnic jistě – a vy z měst jste zas jistě byly na pouti, třeba u Matěje, a viděly jste, co tam bylo veselí, perníkářských bud, muziky, hluku a křiku, pobíhání – a co lidí! Sejde se tu vždycky plno známých a přátel, kteří třeba rok o sobě nevěděli.

Vydáme se spolu na takovou pout', ale ne na dnešní. Bude to, jako bychom si sedli na kouzelný vlak, který s námi bude uhánět ne dopředu, ale zpět. Chytíme čas, který uplynul, a uvidíme příběh, který se odehrál už dávno, dávno.

Jak se jmenovala ta vesnice, do které dojedeme, se neví. Byla jako všechny jiné a lidé, kteří tam žili, byli také jako všude jinde. Pout' tam byla každý rok a jako všude se na ni lidé těšili.

Jednoho roku, bylo to krásné, žhavé léto, se ale přihodilo něco mimořádného. Začátek toho příběhu byl vlastně ještě hloub v minulosti. Bylo to asi tak ještě deset patnáct roků před tou významnou poutí. Tehdy se jeden ze sedláků z té vsi, Krušina se jmenoval, zadlužil. Snad byl špatný rok pro úrodu, snad přišla mimořádná vydatí, a tak si vypůjčil peníze – nebylo jich málo – od svého známého ze vzdálené vesnice, od sedláka Míchy. Aby se Mícha o své peníze nebál a nechtěl splacení dluhu snad hned za rok, slíbil Krušina, že svou dceru Mařenku provdá za Míchova syna, až oba dospějí. Takže ty peníze zůstanou v jedné rodině.

Uplynula řada let. Mařenka dospěla v hezkou, chytrou dívku, a protože se celou tu dobu o otcově slibu nemluvilo, nedělala si žádné starosti s tím, že si jednou má vzít za muže člověka, kterého vůbec nezná. Naopak, zahleděla se do mladíka, který ve vsi sloužil jako čeledín v jiném statku. Jmenoval se Jeník; do vsi přišel teprve nedávno, a že přišel odkudsi z vysočiny od moravských hranic, říkali mu „Horák“. Byl to chlapec pěkně urostlý, silný, slušný a přívětivý, a tak Mařence bylo jen vhod, že se po ní začal ohlížet.

Brzy byla z toho ohlížení velká a horoucí láska a Mařenka i Jeník věřili, že se jednou jistě dočkají společného štěstí.

Tu ale nastal den té pouti. Na návsi bylo plno lidí, zvláště mladých, tančili a zpívali, bylo jim veselo, jak je lidem zdravým a bezstarostným. Jen Mařenka, jindy plná vtipu a smíchu, byla jako vyměněná. Dověděla se právě od matky, že na pout' přijdou jako hosté Míchovi se synem a ten že se má stát Mařenčiným ženichem.

Ubohé děvče zůstalo jako bez ducha. Nemohla už tančit, smát se a veselit se s ostatními. Jako by se jí kámen na šíji zavěsil, sklopila hlavu a jen si trpce postěžovala svému Jeníkovi a ujišťovala se o jeho lásce a věrnosti. Slyšela poctivá slova lásky, slyšela Jeníkovu zpověď, jak odešel z domova kvůli nevlídné maceše a raději nastoupil službu u cizích, jen aby se nemusel dívat na to, jak otec podlehl vůli druhé ženy a na něho zanevřel. Jak je ale hezké, že tady našel tak věrnou, oddanou lásku!

Milenci si přísahali věrnost, ale zase se museli rozejít, aby je spolu neviděli Mařenčiny rodiče, kteří se právě objevili na návsi.

Nešli sami. Byl s nimi zvláštní člověk, starší, šedivý a výřečný, měl na každé slovo dvacet jiných, a co řekl, pronášel důležitě, zrovna jako by kázal. Prý dokáže všechno na světě, všechno vidí, všechno slyší, všechno zařídí, zkrátka jmenoval se vhodně – Kecal.

Jeho povoláním bylo dohazovat ženichy nevěstám a nevěsty ženichům, ne podle toho, jak se k sobě hodili, ale jak šel majetek jednoho k penězům druhého. Proto Kecal mluvil vždycky napřed s rodiči – mladí musili poslouchat, na jejich vůli nezáleželo. Kecal dokonce dobře věděl o tom dávném Krušinově dluhu a slibu. Líčil ohnivými slovy, jak pěkný, šikovný je ten Míchův syn, sám prý zaň ručí, a co ten statek za třicet tisíc! Mladík je prý ve všem právě „akorát“, ani mladý, ani starý, ani tlustý, ani tenký, ani furiant, ani hloupý, mírný je jako beránek!

Krušina si vzpomněl na to, že Mícha prý měl dva syny, staršího Jeníka z prvního manželství a mladšího z druhého manželství.

Kecal ale hned ujišťoval: „S tím si nedělejte starosti, pantáto, starší syn se nepovedl, ani doma není, je to tulák a nezbeda! Ženichem je mladší, Vašek!“

Mařenčina matka přece jen měla víc citu s dcerkou, ale i ona nakonec souhlasila s námluvami, vždyť ty konečně nikoho nezavazují a Mařenka se prý může sama rozhodnout.

Proto se Mařenka už nebránila poznat ženicha, i když otevřeně prohlásila, že už má jiného chlapce, od kterého ani za nic na světě neupustí. Domluveno – dojednáno zatím aspoň setkání s Míchovými jakoby náhodou v dolejší hospodě.

Zatím se celá vesnice na násvi ze samé radosti z pouti a pěkného dne roztančila pěknou polkou. Pojd' sem, holka, toč se, vždyť basa a cimbál už hrají, až pod nohama skáče zem, volali mladí jeden na druhého.

Vesele tak plynul den ve stálém zpěvu a tanci, když v tom veselém proudu lidí se objevil nový, cizí, koktavý človíček.

Byl to mladík, kterého Kecal tak vychvaloval Krušinovým, Vašek. Opravdu mírný jako beránek, prostý a na ženicha příliš mladý byl ten chlapec! Sám si byl vědom, že se má ženit jen matce k vůli. Mnoho si nevěřil, zvláště děvčat se bál. A proto byl náhle docela nadšen, když se kolem něho najednou začalo otáčet hezké děvče, vychvalovat ho, slibovat lásku, jako v plenkách prý by ho chovalo! Ne tak jako Mařenka Krušinová!

A před ustrašeným Vaškem očerňovala ta hezká dívka Mařenku jako zlou a mstivou – šidit prý Vaška bude, ba snad ho dokonce otráví a usouzí k smrti!

Uděšený Vašek nakonec té pěkné panence odpřisáhl, že se Mařenky odříká. Netušil, že to sama Mařenka s ním laškuje, rozhodnuta nespolehat na dobrotu rodičů a Vaška sama odradit od svatby.

Zatím také Kecal začal intriku, zase z jiné strany. Také on si řekl, že snadněji odstraní Mařenčin odpor, když přiměje Jeníka, aby se vzdal Mařenky. Vyhledal jej. Začal zdaleka. Namlouval mu jiné děvče, jakousi Bělu, hodnou, hezkou, bohatou.

„Jaképak fraky,“ holedbal se, „co máš na Mařence Krušinovic? To každý jen tu svou má za jedinou, každý jen v ní vidí všechny krásy světa, ale radím ti, poslechni mne, nech ji být!“

Ale kdepak Jeník, ne a ne, ani na krásu té Běly, ani na její dukáty a novou almaru se nedal zlákat. Tu Kecal začal jinou. Prý je ochoten zaplatit Jeníkovi odstupné; stupňoval nabídku až na tři sta zlatých a pak si musel pomoci i pohrůžkou, že Jeníka vyštve ze vsi nakonec bez peněz i nevěsty.

Jeník však stále a stále odmítal, ale konečně přece souhlasil. To tehdy, když mu Kecal slíbil, že Mařenku nikdo jiný nesmí dostat než syn Tobiáše Míchy a že svatbou bude Krušinův dluh vyrovnán.

Jeník se v duchu smál, když Kecal horlivě svolával svědky k podepsání smlouvy o odstoupení nevěsty. Jak kdo může věřit, že by mohl prodat svou Mařenku, divil se jen. Za svědectví a výčitek celé vsi, a přece se šibalstvím v očích pak smlouvu podepsal.

Zatím uplynula už hezká část dne. Vašek stále smutně bloudil po vsi, i do hospody zabrousil a všude hledal odpověď na otázku, proč jen ho chce Mařenka připravit o život, jak mu to ta panenka vypravovala.

Jak tak přemítal, ozvala se najednou vřestivá trubka a ryčný bubínek a na náves přitáhla tlupa potulných komediantů v čele s výřečným principálem. Představte si, sliboval divy světa, kouzelníky, nejlepší tanečnice na provaze, divné tance, a hlavně medvěda až z Otahitánských ostrovů. A taky hned – až na toho medvěda – komedianti všechno předvedli jako zkoušku na odpolední představení.

Vašek však měl oči navrch hlavy, nejen tou podívanou, ale zejména proto, že se mu tuze zalíbila svižná, štíhlá tanečnice na provaze, svůdná Esmeralda. A taky se dal přemluvit, že bude odpoledne s komedianty vystupovat místo jednoho z nich, a aby ho maminka nepoznala, že si nechá navléct medvědí kůži. Takové milostné zvířátko že ze sebe nechá udělat.

Pak už konečně došlo k setkání Vaška s Mařenkou. Ta byla smutná až k pláči. Její Jeník, tak vroucně milovaný, ji prodal za bídné tři stovky! Tak pohanět její vroucí lásku!

Vašek zprvu držel slovo dané té hezké panence v hospodě a Mařenku nechtěl za ženu, ale pak na ni přece jen zvedl oči a ustrnul: „Ta, ta to byla, co mne tak postrašila a co mne tak miluje!“

Mařence se tedy její úskok nepodařil. Ani už na to nemyslila, vždyť její zkormoucené srdce jen tesknilo nad Jeníkovou zradou. Ba dokonce strpěla naléhání Kecala a rodičů svých i Vaškových, aby se ještě pořádně rozmyslila, než Vaška odmítne.

Rozmýšlela se opravdu. Ten lásky sen byl tak krásný – a teď tak tvrdé probuzení! Jenže Mařenka nebyla jen tak rozteskněnou, ušlápnutou květinou, dovedla se důkladně osopit na Jeníka, když k ní najednou zas přiběhl pln lásky. Ba dokonce tvrdohlavě odmítala jeho vysvětlení.

Takovou zlobu Jeník nečekal. „Nechceš vědět pravdu,“ rozkřikl se také, „dobrá!“ A dokonce se nabídl Kecalovi: „Co mi dáte, když ji přemluvím?“ Teď už s tichým láskyplným úsměvem a významně k Mařence hovořil: „Utiš se, vždyť syn Míchův tě miluje, budeš s ním šťastna!“

Ba, něco takového svět neviděl a neslyšel!

Konečně ubohé oklamané děvče dalo svůj souhlas, aby Kecal svolal rodiče a svědky k podepsání smlouvy.

Rodiče plni radosti přiběhli, celá ves za nimi – a teď se teprve ukázalo, že staří Míchovi Jeníka dobře znají a že ho neradi vidí. Byl to ten starší syn Míchův, ten „tulák a nezbeda“, nemilovaný svou macechou, vypuzený z domu, aby mladší, syn Jeníkovy macechy Vašek, zůstal jedináčkem a dědicem statku.

Teď ovšem Mařenka vřele souhlasila, že si vezme syna Míchova, však smlouva nic neříkala o tom, kterého! Že se Mařence lépe líbil její Jeník, to schválili všichni, jen Míchova žena ne.

Jeník tedy šťastně dostal Mařenku i od Kecala tři sta zlatých, i dluh Krušinův byl tím podle smlouvy vyrovnán.

Jen Kecal vztekle láteřil. Ten Jeníkův úskok pokazil celou jeho reputaci, pro dohazovačskou živnost tak veledůležitou!

Do toho zmatku najednou zazněly poděšené výkřiky dětí: „Medvěd se utrh a běží přímo sem!“ Nu, byl to Vašek a dokázal tím svým hloupým převlečením, že opravdu není ještě dost dospělý na ženění.

A tak se s Jeníkem a s jeho svatbou smířil i starý Mícha a chystala se veselá svatba. Dobrá věc se podařila, věrná láska zvítězila.

Hudba opery je všeobecně známá. Už předehra, jedna z nejjásavějších skladeb celé operní literatury, a úvodní sbor: „Proč bychom se netěšili“ každého rozradostní. V 1. dějství se pak vyptává Mařenka Jeníka, zda je jí věrný, árii: „Kdybych se co takového“ a zpívá s ním dvojzpěvy: „Jako matka požehnáním“ a „Věrné milování“. Kecal se představuje: „Jak vám pravím, pane kmotře“ a líčí Vaška: „Mladík slušný“. Mládež se roztančí při polce v závěru. Na začátku 2. dějství si chasa libuje: „To pivečko věru nebeský je dar!“ Vašek si nařiká árii: „Má matička povídala“ a Mařenka ho svádí: „Znám já jednu dívčinu!“ Kecal přesvědčuje Jeníka, že „Každý jen tu svou má za jedinou“ a nabízí mu nevěstu: „Znám jednu dívku, ta má dukáty!“ Jeník vyznává lásku Mařence zpěvem: „Jak možná věřit!“ Ve 3. dějství Vašek nařiká: „To mi v hlavě leží“ a přihlíží pak scéně komediantů při skočné a naslouchá, když mu Esmeralda s komediantským principálem slibují: „Milostné zvířátko uděláme z vás!“ Rodiče s Kecalem přemlouvají Mařenku: „Rozmysli si, Mařenko“ a ona se rozteskní krásným zpěvem: „Ach, jaký žal! Ten Lásky sen tak krásný byl!“ Na Jeníka se ale rozkřikne a on na ni v duetu: „Tak tvrdošíjná, dívko, jsi!“ Celá opera končí radostným uspokojením celé obce, že „Dobrá věc se podařila, věrná láska zvítězila!“

Libreto napsal Karel Sabina.

HOSTOMSKÁ, Anna. *Příběhy, pověsti a pohádky paní Hudby*. 4. vyd. Praha: Albatros, 1989, Bedřich Smetana - Prodaná nevěsta. s. 48 - 53.

Prodaná nevěsta. *Wikipedie* [online]. 28. 6. 2012 [cit. 2012-08-06]. Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Prodan%C3%A1_nev%C4%9Bsta

Karel Sabina. *Wikipedie* [online]. 17. 6. 2012 [cit. 2012-08-06]. Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Sabina

- 1) V jaké podobě byla tato divadelní hra uvedena na jevišti?
- 2) Proč má dva autory? Který z nich je známější? Kdo byl Karel Sabina?
- 3) Měla opera premiéru (30. 5. 1866) v Národním divadle?
- 4) Kdy (doba, roční období) a kde se příběh odehrává?
- 5) Jaká je Mařenka a jaký Jeník?
- 6) Kdo byl Kecal? Jaký byl?
- 7) Souhlasila Mařenka se sňatkem? Jak se rozhodla zasnuby zrušit?
- 8) Jakými způsoby postupoval Kecal u Jeníka?
- 9) Proč Jeník nakonec souhlasil? Jak to viděla Mařenka? Vysvětlilo se nedorozumění?
- 10) Jakou úlohu hrála skupina herců – komediantů v příběhu?
- 11) Které árie (písně) z opery znáš ze školních čítanek nebo z jiných zdrojů?
- 12) Co je hlavním tématem opery?
- 13) Jedná se o veselohru (komedii), nebo tragédii?

Řešení:

- 1) Jako opera – zpěvohra.
- 2) Smetana – autor hudby, Sabina – autor textů (libreta); známější je Smetana; Karel Sabina byl český politik, novinář a spisovatel (1813 – 1877), díky svým řečnickým schopnostem byl hlavním organizátorem revolučního roku 1848 – byl vůdčí osobností hnutí za svržení absolutistického režimu v Rakousku; byl zatčen a 8 let vězněn. Po návratu směl publikovat jen se souhlasem policie, změnil se ale i poměry v zemi, začal s policií spolupracovat – udával kolegy; připojil se ke generaci májovců; 1866 se stal dramaturgem Prozatímního divadla; dál se věnoval řečnictví – např. při položení základního kamene ND; po roce 1872 – po vyzrazení jeho udavačství - dožil v chudobě a bídě, ven vycházel pouze v noci a přestrojen, byl označen za zrádce národa; pro Bedřicha Smetanu napsal i Branibory v Čechách, jeho další dílo však zapadlo.
- 3) Ne, ND bylo otevřeno až 1881, resp. 1883. Prodaná nevěsta byla uvedena na prknech Prozatímního divadla. Po její premiéře ji Smetana ještě 3x upravil (konečná verze zazněla 25. 9. 1870 – takovou ji známe dnes).
- 4) V blíže neurčené době (19. st.) v létě, v blíže neurčené vesnici – podle jazyka v centrálních Čechách (bez nářečí).
- 5) Mařenka byla „hezká a chytrá“ – nic konkrétního, Jeník byl pracovitý, pěkně urostlý, silný, slušný a přívětivý.
- 6) Kecal je dohazovač, byl to výřečný brouk Pytlík – všechno zná, všechno dokáže; sebevědomý a „důležitý“.
- 7) Nesouhlasila, jen kývla na seznámení, ale šla odradit Vaška – pomlouvala samu sebe.
- 8) Nejdříve mu nabízel Bětu, pak úplatek a nakonec trumfoval sdělením že si ji stejně (kvůli dluhu) může vzít jen Míchův syn.
- 9) Protože i on byl Míchův syn, ten vypuzený. Mařenka se cítila zrazena; ano, vysvětlilo.
- 10) Mělo ukázat jen nezralost Vaška.
- 12) Lásky a její šťastné naplnění.
- 13) Veselohra.